

Раздел 2 Вопросы изучения уровневой структуры языка

УДК 811.111'367'373.7

В. Г. Александрова

ТИПИ І ВИДИ СИНТАКСИЧНОГО ЕЛІПСИСУ

Еліпсис (Е), як і багато інших явищ, пов'язаних із певними синтаксичними процесами, відрізняється неоднозначністю своєї дефініції. Наявність у спеціальній літературі різних його визначень тягне за собою, відповідно, і різні принципи його таксономізації. Так, в одних випадках еліпсис суть «опущення частини речення, при якому опущений елемент зрозумілий з контексту» [8, с. 426], в інших — явище, що проявляється в невираженості ряду мовних одиниць у мовному ланцюжку [4, с. 188].

Найчастіше еліпсис інтерпретується через неповноту речення. О. О. Шахматов [6, с. 26] підкреслював, що про еліпсис можна говорити лише при опущенні якогось із головних членів. Аналогічну точку зору висловлював також О. М. Пешковський [5, с. 8], який вважав, що еліптичними можуть бути як висловлювання, позбавлені головних членів, так і ті з них, де відсутні другорядні члени.

У контексті неповноти речення синтаксичний еліпсис дозволяє говорити про власне еліптичні, неповні, незакінчені та інші його типи, а також про контекстуальну і граматичну неповноту. Саме в опозиції «неповні — еліптичні» розглядає недоукомплектовані конструкції Н. С. Валгіна, розуміючи під другими самостійно застосовувані речення, специфічною особливістю яких є відсутність дієслівного присудка, у т. ч. і не названого у перед- або післятексті [2]. Аналогічно інтерпретує феномен граматичної недооформленості також А. П. Загнітко, розглядаючи його в системі «власне неповне (контекстуально-неповне, ситуативно-неповне, парцельоване, обірване) — еліптичне речення» [3, с. 306-309].

Ми розуміємо еліпсис у широкому трактуванні цього терміна — як опущення того чи іншого конструктивно і семантично значимого компонента словосполучення і/або речення. Розглядаючи поняття «еліптичне» і «неповне» речення як синоніми, слід, проте, розмежовувати «еліптичне», «перерване» і «незакінчене» речення. Останні відрізняються від еліптичних тим, що опущені в них компоненти фактично не піддаються відновленню/реконструкції з урахуванням контекстної дистрибуції.

Незакінчені висловлювання становлять собою конструкції, де невираженими залишаються конструктивно необхідні елементи змісту, що веде до порушення безперервності синтаксичних зв'язків і нереалізованості деяких валентно обов'язкових актантів. При цьому невербалізованими можуть стати досить значимі компоненти речення, що несуть нову інформацію. Отже, еліптований член репрезентує варіативну форму висловлювання, тоді як незакінчене речення суть відступ від норми.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці існує ряд класифікацій синтаксичного еліпсиса, які допускають його тлумачення за наступними параметрами:

- принцип конвенційності / неконвенційності: розмежування сфер реалізації мовної свідомості (мовленнєвий Е – мовний Е, специфічний Е – неспецифічний Е) [1, с. 12];
- принцип наявності / відсутності лінгвістичного антецедента [9; 14];
- квалітативний принцип: семантико-функціональна значимість опущеного компонента (gapping – дієслівного присудка або одного з елементів компаративної конструкції, pseudo-gapping – допоміжного дієслова в якійсь аналітичній конструкції [11], sluicing – заміна wh-елементом наступної питальної фрази [12]);
- квантитативний принцип: кількість опущених компонентів (одно-, дво-, тримісний Е);
- топологічний принцип: за місцем розташування у структурі речення (ініціальний Е, медіальний Е, фінальний Е [13, с. 156]);
- локалізаційний принцип: відстані від експліцитного корелята-джерела до еліпсиса (найчастіше ця відстань дорівнює одному віддаленому від джерела реченню [7]);
- директивний принцип: віднесеність імпліцитного (опущеного) компонента до позиції, займаної його експліцитно вираженим лексичним корелятом (прогресивний Е – регресивний Е [10, с. 55]);
- структурний принцип (Е у словосполученні – Е у реченні; Е у простому реченні – Е у складному реченні).

Наявність такої розмаїтості таксономій свідчить не тільки про типологічну гетерогенність синтаксичного еліпсиса, але і про його широкі можливості в плані структурно-семантичного і комунікативно-функціонального аранжування мовленнєвих творів. Більш того: використання еліптичних конструкцій у дискурсі пов'язане, очевидно, із синергетичними та ергономічними тактиками мовленнєвої діяльності.

Література

1. Безуглая Л.Р. К проблеме классификации эллипсиса (на материале немецкого языка) // Нова філологія. – 2005. – № 2 (22). – С. 10-16.
2. Валгина Н.С. Синтаксис современного русского языка. – М.: Агар, 2000. – 416 с.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. Михайлов Л.М. Коммуникативная грамматика немецкого языка. – М.: Высш. школа, 1994. – 256 с.
5. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М.: Учпедгиз, 1956. – 500 с.
6. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. – Л.: Учпедгиз, 1941. – 592 с.
7. Alcantara M., Bertomen N. Ellipsis in spontaneous spoken language // Cross-modular approaches to ellipsis. 17th European Summer School on Logic, Language and Information. Edinburgh – 2005. – P.1-11.
8. CEL: The Cambridge Encyclopedia of Language / D. Crystal. – Cambridge: Uni Press, 2000. – 480 p.
9. Elbourne P. The Semantics of Ellipsis – 2005. – <http://www.semanticsarchive.net/Archive/jYzdmO/Semantics of Ellipsis.pdf>
10. Hae-Yun Lee. Ellipsen in Satzkoordinationen. Syntaktische und semantische Untersuchungen in einer unifikationsbasierten Grammatik. – Frankfurt/M. [u.a.]: Peter Lang, 1999. – 198 S.
11. Hendriks P., Spender J. Why be silent? Some functions on ellipsis in natural language // Cross-modular approaches to ellipsis. 17th European Summer School on Logic, Language and Information. Edinburgh, 2005. – P. 29-37.
12. Jaeger G. Indefinites and Sluicing. A type logical approach // Cross-modular approaches to ellipsis. 17th European Summer School on Logic, Language and Information. – Edinburgh, 2005. – P. 49-57.
13. LG: Longman Grammar of Spoken and Written English / D. Biber et al. – L.: Longman, 2000. – 1204 p.
14. Murguia E. Syntactic identity and locality restrictions on verbal ellipsis. – Maryland, 2004. – 282 p. <http://www.ling.umd.edu/publications/dissertations/murguia2004.pdf>

Стаття поступила в редакцію 17.04.2006 г.